

Eesti euroskepsis: sisepoliitiliste arengute mõjurid

Tiit Toomsalu (RiTo 3), Riigikogu liige, Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei

Avaliku arvamuste uuringute tulemused viitavad euroskepsise süvenemisele Eestis (Rosimannus 2000; Mattson 2001).¹ Laskumata arutellu uuringute metoodika usaldusväärse üle, nendiks, et Eesti pole erandiks Euroopas, kus on alati olnud küllalt nii eurovastaseid kui ka euroentusiaste. Nii üks kui teine tugineb konkreetsete sotsiaalsete gruppide huvide erinevustele. Selles kontekstis tundub just üleüldine euroeuforia kaheldava väärtusena. Euroopa ühe või teise piirkonna majanduslik ja sotsiaalne arengutase, ajalugu, rahvuslik ja kultuuriline omanäolisus (loetelu võiks jätkuda) on dominant, mille ühtlustumine on ehk võimalik mitme inimpõlve kooseksistentsi tulemusel.

Euroopa põhjala ja Vahemere regioon, Saksa–Prantsuse–Suurbritannia suurriiklikule ja – rahvuslikule konkurentsile üles ehitatud kolmnurk läbi sajandite, Euroopa lääne– ja idaosa selgelt joonistunud erinevused, mis vahest eredalt Saksamaa ida– ja lääneosa jätkuvates disproportsioonides avaldub – kõik peaks alust andma kahtlusteks poliitilist ja sotsiaalset värvingut kandvate mõjurite kiire ühtlustumise kaheldavuses. Seda ka siis, kui ühtsete arusaamade pähe esitatakse mõistujuttu euroopaliku demokraatia universaalsest iseloomust.

Mis siis on see, mis ühendab Euroopa Liitu juba kuuluvaid riiklikke ühiskondi, ja mis on see, mille poole püüdnud Kesk– ja Ida–Euroopa kandidaatriigid, sh Eesti?

Peatudes lühidalt paneuropismi kui poliitilise mõtte ajalool, võrdleks Esimese maailmasõja eel käibinud Euroopa Ühendriikide idee tõukejõude tänapäeval tegelikkuseks saanud Euroopa Liidu alustagedega (Lenin 1953). Neiks olid ja on globaalmajandusliku konkurentsi huvid, suutlikkus uute turgude hõivamiseks. XX sajandi algul väljendus see koloniaalimpeeriumide turgude avamises uute tegijate majandushuvidel ja vastuseisus Ameerika Ühendriikide kasvavale majanduslikule ekspansioonile.

Alanud XXI sajandi künnisel

ei ole põhimõtteliselt midagi muutunud – Euroopa Liidu liikmesriikide majanduslik siseenergia on suunatud ellujäämisele armutus konkurentsivõitluses turgude pärast Põhja–Ameerika ja Aasia uute majanduskeskustega. Euroopa Liidu laienemine tugineb kapitalihuvide esmasusele, olles eelkõige väljapoole suunatud. Seetõttu on kõik nn demokraatliku pealisehitusega ehk rahvuslike sisehuvidel seotu ainult dekoratsiooni tasemel teisejärguline ega ulatu üleeuroopaliste põhihuvidel nimistusse.

Toodu illustreerimiseks viitaks nn Euroopa uude vasakfoorumisse koondunud Lääne–Euroopa 14 riigi vasakpartei 1993. aasta Barcelona deklaratsioonis "Uus Euroopa uuele maailmale" toodule, mille järgi "vaatamata lõppeva sajandi olulistele sotsiaalsetele saavutustele iseloomustab tänapäeva Euroopa ühiskonda suurenev lõhe rikaste ja vaeste vahel, tööpuuduse kasv ja sotsiaalne võõrandumine, looduskeskkonna süstemaatiline hävitamine, kasvav poliitilisest protsessist võõrdumine ning rassismi, reaktsioonilise natsionalismi ja ksenofoobia kasv". Siseprobleemid kui sellised on teisejärgulised.

Selles kontekstis on arusaadav Euroopa Liidu liikmesriikide avalikkuses üha tugevamalt häält tegev kahtlus "kandidaatriikidest vaeste sugulaste" valmisoleku kohta osaleda üleeuroopaliselt loodud väärtuste ümberjagamises.² Samal ajal on kiiduväärt valmisolek liidu majandusruumi laienemiseks uutele turgudele. Viimati nimetatud ettevõtmine aga on teatavasti üle ootuste hästi korda läinud ka ilma ametliku laienemiseta.

Millised on olnud Kesk- ja Ida-Euroopa rahvaste põhihuvid liitumise eeldusena? Kahtlemata kõigepealt pääs sise-Euroopa maksujõulisele turule oma selgelt odavamate toodetega. Teiseks ühiskondliku heaolu kiire kasv euroliidu toetusfondidele tuginedes. Asjade senine käik, sh mitme suure kandidaatriigi rahulolematuse euroliidu jätkuva kaubandusliku protektsionismiga ja põhimõtte teadvustumine, et riigisisese heaolu ülesehitus kuulub liitlasriigi siseprobleemide, aga mitte üleeuroopaliste peaesmärkide hulka, on tunduvalt jahutanud kümne aasta taguseid ambitsioone.

Millised on Eesti avalikus arvamuses domineerinud ootused Euroopa Liiduga ühinemise kontekstis? Kahtlemata juba nimetatud usk edukasse vabakaubandusse euroliidu suunal ja euroopaliku heaoluriigi kiire tulek igaühe argiellu. Selle kõrval oli oluline mõjur ka eeldus, et kuulumine Euroopa Liidu majandusruumi annab julgeolekugarantiid invasioonivõimaluse vastu Venemaa suunalt.

Lõppenud kümnend kinnitab, et Euroopa Liit on kiivalt hoidnud praotamast uksi sellistele Eesti traditsioonilistele majandusharudele nagu põllumajandus ja tekstiilitööstus. Ka teistes valdkondades pole euromastaapides korralikke tegijaid tulnud kohaliku kapitali piiratud tõttu.

Selgeks on saamas, et kuulumine euroliitu ei haaku kuidagi idanaabrihirmu hajutamisega. Mõistmaks viidatud kaalutluste absurdsust, võib tuua näite ajaloo: pärast Põhjasõda ostis Peeter I kohalikud hansakaupmehed koos kõigi nende privileegidega lihtsalt ära. Euroopa ja Venemaa suhetes oli, on ja on ka tulevikus äri esikohal – piisab viitest kavadele alustada Venemaalt pikaajalisi ja mastaapseid gaasitarneid OPEC-i maade põikpäisuse jahutamiseks.

Eesti europsühholoogia erijoon Kesk-Euroopa teiste rahvastega võrreldes on erinev rahvusliku identiteedi tunnetus, mis johtub tema kui väikerahva ajaloolisest ohutundest. Ohutundest sakslaste, venelaste, nõukogulaste, euroliitlaste ja teiste küll ajalooliste, küll tulevikumaiguliste sakste vastu. Kõik see kokku aga on käivitanud ühiskonnas tõrjerefleksi, mis tugineb vanal heal talumehetarkusel: ise tehtud, hästi tehtud. Nii või teisiti loob see stabiilse sotsiaalse pinnase euroskepsisele ja ka põhimõttelisele euroeitusele.

Erilist tähelepanu vajaks poliitiline fenomen, mis väljendub läbi kümnendi poliitilise eliidi arusaamade sõltumatuses avalikust arvamusest. See on loonud illusoorse ettekujutuse, et agaralt aetav euroliiduga ühinemise poliitika tuginevat traditsioonidele ning on seetõttu ühiskonnale sama enesestmõistetav nagu õhk hingamiseks emakese päikese ja sinitaeva all. Kahjuks on see seletatav ainult ehk reakodanikust eraisiku ja poliitilise eliidi peamiste eesmärkide lahknemisega üheksakümnendatel aastatel.

Eesti iseseisvuse taastumine oli üldrahvalikus kontekstis poliitilise aktiivsuse kõrghetk, mis pidi loovutama koha eksistentsiaalsematele – alates omandireformist ja lõpetades enesega toimetulekuga – huvidele. Vene ohtu ka nagu otseselt enam ei olnud, kommunistid olid häbiposti naelutatud – Euroopa Liit oli nagu keiser kaugel ja jumal kõrgel – otseselt mittehoomatavas dimensioonis. Poliitikutel lasti sebida omatahtsi ja silmanurgast piiluti, kas jõukus Euroopast juba hakkab asjast huvitatu õuele jõudma. Näha aga võis üksnes põhjanaabri töötuid "rikkureid", kes tasapisi kohalikku vara kokku ostma asusid. Ja kui terenduma hakkas, et kümnenditagune värskest ja raskelt kättevõidetud iseotsustamine võib käest jälle ühe teise liidu rüppe libiseda, sest poliitikute sõnul ei olevat kolm pisiriiki Läänemere idakaldal tegijad ei oleviku ega tuleviku Euroopas. Seetõttu puuduvat alternatiiv enda kellegi külge haakimisele (Soosaar 2000) – pidigi mässumeel hakkama uusi tuure koguma.

Uued mõtted avalikus arvamuses on kibekiirelt hakanud juuri ajama ka traditsiooniliselt võimu jaganud poliitilistes ringkondades.

Ilmekad näited sellest olid värskest toimunud eurodebatid Riigikogus jaanuaris 2001.³Kuigi Eesti ühinemissoov on seotud lähikümnendil tehtud europoliitiliste konsensusotsustega, avaldasid opositsiooni põhijõud – Keskerakond ja Rahvaliid – selget kahtlust, kas kiirustamine uude liitu on asjakohane, rahvuslikke majandus- ja sotsiaalseid huve arvestav, ette valmistatud ja kas riigile sellest ka ühiskonnasiseseid huve arvestavat kasu tõuseb. Iseloomulikud on ka võimukoalitsiooni rahvuslikult meelestatud teatud esindajate kahtlusenoodid, kes, seades endiselt esiplaanile julgeolekugarantiid liitu astumisel, kõhklesid sügavalt rahvusliku enesemääramise õiguse säilumises üldarusaadavas ulatuses.

Avaliku arvamuse uuringute tulemusel pisut vähem kui 40% elanikkonnast ei toeta kiiret liitu astumist. Ka ligikaudu sama palju rahva esinduskogust kahtleb niisuguse üliolulise poliitilise sammu piisavas ettevalmistatuses. Kuigi eurooptimistid Riigikogu kõnepuldist püüdsid maalida olukorda, et ka ühiskonnas tervikuna on küsitletute "rahvuslikku koloriiti" arvestades need 40% mitte eurovastased, vaid eurokõhklejad, keda tuleb ainult veenda orientatsiooni muutma, näitab aeg, kui sünkroonselt poliitiline eliit ümber rivistub avalikku arvamust arvestades.

Kolmas oluline parameeter euroliiduga ühinemise poliitiliste arengute prognoosimisel on see, et elanikkonna meeleolude väljendaja rolli on endale võtnud kuigi parlamendiväline, aga siiski küllaltki arvukas ja esinduslik poliitiline opositsioon. Selle tuules kogub jõudu parteipoliitiliselt sõltumatu ühiskondlik rahvaliikumine Ei Euroopa Liidule. Enamgi veel – parteistunud poliitiline opositsioon näitab tendentsi ridade korrastamisele, liikudes samm-sammult poliitilise alliansi moodustumisele.

Euroopa Liidu Nice'i tippkohtumise järel tegid detsembris 2000 kuus poliitilist erakonda ja liikumine Ei Euroopa Liidule ühisavalduse "Nice'i tippkohtumine peegeldas tõetruult Euroopa Liidu sisearenguid"⁴, milles konsensuslikult rõhutatakse liitu astumise selget enneaegsust ja rahvuslikke huve eiravat iseloomu. Tõstatatud on tees, et integratsioon Euroopasse ei peaks olema mitte niivõrd riikliku suveräniteedi loovutuse poliitiline protsess, kuivõrd rahvuslikul ja riiklikul iseolemisel tuginev koostöö ning majanduslike ja tehniliste standardite

unifitseerimine ühtses Euroopa majandusruumis. Seega – Eesti poliitilisele areenile on ilmumas uus jõud Kristliku Rahvapartei, Iseseisvuspartei, Demokraatliku Partei (Sinise Erakonna), Sotsiaaldemokraatliku Tööpartei (ESDTP), Vene Ühtsuspartei ja Vene Erakond Eestis näol, mis võib kujuneda oluliseks tegijaks avaliku arvamuse kujundamisel. Väärib rõhutamist, et nimetatud erakonnad üheskoos on võimelised Riigikogu valimiste tulemusel moodustama iseseisva fraktsiooni, nende liikmete koguarv ületab Eesti suuremate parteide – Keskerakonna ja Rahvaliidu – liikmelisuse ning nende sotsiaalne toetuspind ulatub kristlastest sotsialistideni, eestlastest venelasteni, töövõtjatest ettevõtjateni. Nimetatud erakondade euroskepsis on erinev, ulatudes Eesti Siniste Erakonna ja Vene Erakonna Eestis mõõdukusest Kristliku Rahvapartei ja Iseseisvuspartei euroliidu kategoorilise eituseni.

Loetletud erakondadest on Riigikogus esindatud Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei, kelle seisukohad on väljendatud erakonna 9. septembril 2000 toimunud IX kongressi erietsuses "Välis- ja julgeolekupoliitilistest põhiseisukohtadest", rõhutades, vastupidiselt massimeedias võimendatule, Eesti euroskepsise tsentristlikku käsitlust.⁵

Euroliidu-ainelise poliitilise opositsiooni tutvustuse lõpetuseks väljavõtte viidatud dokumendi Euroopa Liitu puudutavast osast, mille põhisisu on soovitus piirduda Euroopa Liiduga assotsieerunud riigi staatusega: "Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei peab õigeks Eesti ja Euroopa Liidu suhete arengu jätku tuginevalt Eesti kui Euroopa Liiduga assotsieerunud riigi staatusele, hoidudes samas Eesti ühinemisest Euroopa Liiduga kiirustades ja uisapäisa. Eesti ühinemine Euroopa Liiduga ei saa tõusetuda enne:

1. liidu tulevikuarengute selgumist;
2. kavandatava Euroopa Liidu institutsionaalse reformi Eestit puudutavate mõjurite avamist;
3. inimese kohta arvestatava Eesti sisemajandusliku koguprodukti kasvu vähemalt 60 protsendini Euroopa Liidu keskmisest;
4. Euroopa Sotsiaalharta ning Euroopa sotsiaalkindlustuse koodeksis sätestatud sotsiaalsete garantiide mehhanismi eelnevat jõustamist Eestis Euroopa põhjala keskmisel tasemel.

ESDTP taotleb Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu majandussuhete viimist liitumiseelselt vastastikuselt võrdõiguslikele alustele kehtivate assotsieerumis- ja vabakaubanduslepingute vastava revideerimisega."

Euroopa liidu liikmelisus ei tohiks olla eesmärk omaette, veel vähem kujutletav julgeolekugarantiide aseaine. Tegemist on eelkõige majandusühendusega, kus tegijaiks on suurriigid domineerimishuvide ja suurkapital piire ületavate kapitalivoogudega, siit tulenevalt ka vajadusega väikeriikide koha ja osa määratlemisega rahvusvahelises tööjaotuses, majanduslike huvide tasakaalus eelkõige riigisiseste tulevikuarengute eelistusi silmas pidades. Sellised valitsuspoliitilised prognoosid Eestis seni puuduvad – siit ka reakodanikule suunatud europropaganda hambutus, elukaugus.

Euroliidu laienemine ei sarnane Euroopa integratsiooniprotsessiga. Tegemist on majandusliku koostöö ja standardite ühtlustamise asemel poliitilise suveräniteedi

loovutamise ja föderaalriigiks kujunevale riikide ühendusele. Nice'i tippkohtumine näitas väga selgelt, et konsensus põhimõtetest taganemine laieneva Euroopa Liidu otsuste langetamise alusena, selle asendamine enamushäälsusega, teeb Eesti-taolisele väikeriigile rahvuslike huvide kaitsmise raskeks, kui mitte võimatuks. Seda nendib ka valitsusliit, kelle esindajana parlamentaarsel eurodebattidel rõhutas peaminister, et Eesti ei püüdle mitte rahvuslike huvide kaitsmisele euroliidu liikmena, vaid rahvuslike huvide kohandamisele üleeuroopalistele selles riikide liidus osalejana. Niisuguse põhimõtte omaksvõtuks avalikkuse poolt on kümme aastat iseotsustusõigust liigagi napp uude liitu mineku jaatava otsuse mõistmiseks.

Märkused

1. Vt ka EMOR-i uuringute trende: <http://www.emor.ee/0328euro.htm>
2. BNS, 28.10.2000. EL-is väheneb laienemise pooldajate arv.
3. Vt Riigikogu eurodebattide stenogramme, 18. ja 23. jaanuar 2001, <http://web.riigikogu.ee/ems/stenograms/2001/01/m01011802.html>, <http://web.riigikogu.ee/ems/stenograms/2001/02/m01020704.html>.
4. Vt <http://web.riigikogu.ee/ems/stenograms/2001/01/m01012303.html>, Riigikogu infotunni stenogramm, 8. jaanuar 2001
5. Autori sõnavõtu Riigikogus sel teemal võib leida teiste seast aadressil: Riigikogu infotunni stenogramm, 22. jaanuar 2001: <http://web.riigikogu.ee/ems/stenograms/2001/01/m01012203.html>

Kasutatud kirjandus

Lenin, V. (1953). Euroopa Ühendriikide loosungist. – Teosed. 21. kd. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 305–308.

Mattson, T. (2001). Üle poole kodanikest on euroliidu vastu. – Postimees, 28. märts.

Rosimannus, R. (2000). Toetus Euroopa Liitu astumisele väheneb järsult. – Eesti Päevaleht, 6. märts.

Soosaar, E. (2000). NATO–EL-i või Balti–Vene suund. – Äripäev, 5. detsember.

Uue Euroopa Vasakfoorumi deklaratsioon (1993). Uus Euroopa Uuele Maailmale. Barcelona. Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööpartei arhiiv.